

Civil közélet és a társadalmi szervezetek

„Az ország felemelését csak a civil társadalom erősítésén, kiművelésén, befolyásának szervezésén keresztül lehet megvalósítani.” (Széchenyi István)

Az Európai Unió, s benne Magyarország a civilek társadalma. Az állami, és az üzleti szféra mellett ma már nem alárendelt, hanem teljesen egyenértékű, kiegyensúlyozó szerepet tölt be. Ez önmagában is erősíti az állampolgárok felelősségtudatát minden őket érintő kérdésben, így a környezet ügyében is. Bár jogilag és lehetőségeiket tekintve valóban egyenértékű félként tekinthetünk a civil szervezetekre, még mindig jelentős erőfeszítésbe telik a jogok kikövetelése a másik két szereplőtől. A jövőben mind a közélet, mind a vállalati szektor számára világossá kell válnia, hogy a civil szervezetek megkerülhetetlen szerepet töltenek be a társadalmi felelősségvállalás; és a jogbiztonság érdekében történő jogkövető magatartások kialakítása területén.

Minden olyan társadalmi szervezet, (mely feladatának tekinti a néprajzi értékek, az épített környezet, a természeti értékek feltárását és védelmét, az egészségvédelmet, az állatvédelmet, a környezeti károsodások elleni küzdelmet – a szervezet sajátosságainak megfelelően – egyben környezeti nevelőmunkát is végez. A környezeti nevelés csak akkor lehet hatékony és eredményes, ha megfelelő társadalmi háttérrel, hozzáállással is rendelkezik. A környezeti problémákra nem figyelő, helytelen szemléletű társadalomban eredményes környezet- és természetvédelmi oktató-nevelő munkát szigetszerűen megvalósítani nagyon nehéz. Ezért mind a közoktatást, mind az iskolákon kívül folyó környezeti nevelést közvetlen, vagy közvetett módon minden olyan ismeretterjesztő, szemléletformáló, informatív tevékenység segíti, mely a lakosság környezeti „ingerküszöbét” hivatott lejjebb szállítani. A szervezetek többsége fontos szerepet vállal az erkölcsi nevelésben is, mely nélkül az eredményes környezeti nevelés elképzelhetetlen. A civil szervezetek által képviselt és továbbadott tudás öröklődik. Az öröklődésre itt természetesen nem a szó genetikai értelmében kell gondolni. A szokások megváltozása, a kapcsolati hálókon való információ továbbadás, a gyermekek hatása a szülőkre, a szomszédok, barátok, munkatársak, stb. által továbbadott értékek végső soron egész társadalmunk szemléletét változtatják meg. Mindez, egy fenntarthatóbb és erőforrásainkkal utódaink érdekében gazdálkodó egészségesebb társadalmat eredményez. Erős civil szektor nélkül nem lehet kihasználni az Országban rejlő lehetőségeket, egyszersmind demokráciánk alappilléreként szükségünknek és igényünknek kell lenni arra, hogy a civil kontrol révén a gazdasági és politikai döntések és folyamatok valóban a társadalom érdekeit szolgálják.

A magyarországi civil szektor fejlődése

Magyarországon a nonprofit szektor igazi fejlődése a rendszerváltozás után a kilencvenes évek első felében indult meg.

Az alapítványok és egyesületek első megjelenése azonban jóval korábbra tehető. Dokumentumok igazolják, hogy 1309-ben Pozsony polgárai szerették volna megszerezni a helyi kórház tulajdonjogát egy szerzetesrendtől. Az első világi alapítványok a 16. században jelentek meg. Ezek felügyeletét szabályozó törvénycikkek 1715-ből és 1723-ból származnak. A magánalapítványok és a közszolgálati intézmények közötti partneri viszony már az oktatási, kulturális, szociális és egészségügyi szolgáltatások állami szektorának korai fejlődési stádiumában kialakul. A kormány és az egyesület viszonyáról már nem mondható el ugyanez. Ellentétben az alapítványokkal, amelyek többségükben a társadalmi problémák megoldásához járultak hozzá, az egyesületek, mint a felvilágosodás eszméinek hirdetői jelentek meg. Ennek

ellenére 1945-ig az öntevékeny szektornak jelentős súlya alakult ki Magyarországon. Egy statisztikai kimutatás szerint 1932-ben, az országban 14.635 egyesület működött, csaknem 3 millió taggal. Azonban a háború, majd a kommunista hatalomátvétel hosszú időre vetette vissza a nonprofit szektor fejlődését. Az alapítványokat felszámolták, az egyesületek többségét feloszlatták, az új öntevékeny szervezetek létrejöttét, pedig hatalmi eszközökkel akadályozták meg. A megmaradt egyesületeket és társadalmi szervezeteket teljes párt-, és állami ellenőrzés alá vonták. Az 1956-os forradalom után az öntevékeny szervezetek tevékenységi köre és szabadsága jelentősen bővült. Az alapítvány jogintézménye 1987-ben került be ismét a Polgári Törvénykönyvbe.

A politikai rendszerváltozás utáni változások új feltételeket teremtettek. A törvényhozók és a kormányzati szervek közvetlen állami támogatással és adókedvezménnyel segítették a szektor fejlődését. Maguk a nonprofit szervezetek, pedig mindent megtettek a lehetőségek kiaknázására. Kevés olyan területe van a válsággal küszködő magyar gazdaságnak, ahol a különböző indíttatású törekvések annyira egy irányba, a fejlődés irányába hatottak volna, mint a nonprofit szektorban.

A szervezetek számának gyors növekedése 1998-ig tartott. Ekkor minőségi változás vette kezdetét a szektor fejlődésében, mely változások a civil kezdeményezések társadalmi beágyazódásában és elfogadottságában, valamint az érdekérvényesítési és érdekképviselési kérdések felszínre kerülésében fejeződtek ki.

2003-tól új irányzat van kialakulóban, melyet egyrésztől lassuló szervezetszám-emelkedés jellemez, másrésztől pedig jelentős befolyásoló tényező lehet, hogy a nonprofit gazdasági társaságok megjelenése mennyiben és miként alakítja, módosítja a néhány ezer szervezetből álló, az állam, az önkormányzatok vagy azok intézményei által létrehozott és azokhoz kötődő, jelentős pénzüsszegekkel rendelkező közalapítványi, köztestületi és közhasznúsági társasági intézményrendszert.

Jogi háttér

Az 1989. évi II. törvény, az Egyesülési jogról kimondja, hogy: „Az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelyet a Magyar Köztársaság elismer, és biztosítja annak zavartalan gyakorlását. Az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van arra, hogy másokkal szervezeteket, illetőleg közösségeket hozzon létre vagy azok tevékenységében részt vegyen.” E törvény teremtette meg a lehetőséget arra, hogy Magyarországon a Civil szerveződések bírósági bejegyzése megkezdődhessen.

A Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény az állampolgárok, valamint az állami, önkormányzati, gazdasági és társadalmi szervezetek, továbbá más személyek vagyoni és egyes személyi viszonyait szabályozza. Az e viszonyokat szabályozó más jogszabályokat - ha eltérően nem rendelkeznek - e törvénnyel összhangban, e törvény rendelkezéseire figyelemmel kell értelmezni. Ilyen értelemben ezt a törvényt alaptörvénynek is tekinthetjük.

Az 1997. évi CLVI törvénynek mely a közhasznú szervezetekről szól, célja, hogy meghatározza a közhasznú szervezetek típusait, a közhasznú jogállás megszerzésének és megszűnésének feltételeit, a közhasznú szervezetek működésének és gazdálkodásának rendjét, a nyilvántartás és beszámolás szabályait, valamint a működés és a vagyonfelhasználás törvényességi felügyeletére vonatkozó szabályokat.

E három törvény alapvetően meghatározza a civil szervezetek létrejöttének, és működésének, szabályait, rendelkezésüknek figyelembevételével jegyzik be a magyarországi bíróságok a

civil szervezeteket és alapító okirataik, alapszabályaik megalkotásánál elsősorban, ezen törvények rendelkezéseit kell alkalmazni.

Az egyesülési jog alapján létrejövő szervezetek is alanyai a 2000. évi C. törvénynek, (számviteli törvény), valamint az összes adó és társadalombiztosítási törvénynek. Ezeket egytől egyik nem soroljuk fel, de meg kell jegyeznünk, hogy e törvényekkel kapcsolatban jelentős kedvezmények illetik meg a civil szervezeteket. Így például alaptervekenységükkel kapcsolatban nincs társasági adó fizetési kötelezettségük, nincs iparüzési adó fizetési kötelezettségük és szakképzési hozzájárulást sem kell fizetniük.

Ugyanakkor a Társasági és osztalékadóról szóló törvény, valamint a Személyi jövedelemadóról szóló törvény a részükre juttatott közcélú adományokkal kapcsolatban bizonyos adókedvezményeket nyújt a támogatói kör számára, ezzel is elősegítve a civil szektor fejlődését és a forrásokhoz való hozzájutás lehetőségét, hiszen az adományozók adóalap, illetve adókedvezményeket vehetnek igénybe.

A forrásszerzést elősegítő törvények közül történelmi jelentősége volt, és egész Európában is példaértékűnek mondható megalkotása, ez nem más, mint az 1996. évi CXXVI törvény, mely a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szól. E törvény teremtette meg a lehetőséget, hogy az állampolgárok adójuk 1%-ával támogathassák az általuk választott civil szervezetet.

Nem kisebb jelentősége van a 2003. évi L. törvénynek, mely a Nemzeti Civil Alapprogramról szól. Az alapprogram pénzügyi forrása az érvényesen felajánlott és kiutalt adó 1%-ával megegyező összeg, melyet regionális és szakmai struktúra alapján pályázati úton osztanak szét a civil szervezetek között. E két törvény segítségével, összesen, mintegy 14 milliárd forint jut közvetlenül a civil szektorba évente.

A fenti törvényekhez tartozó, illetve az azokat kiegészítő kormányrendeletek is befolyásolják a civil szervezetek munkáját, így például az állami költségvetésből származó támogatások felhasználásával és elszámolásával kapcsolatban be kell tartaniuk az Államháztartás működési rendjéről szóló kormányrendeletet, vagy a beszámolóik, mérlegeik elkészítése során, a számviteli törvény szerinti egyéb szervezetek beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségeinek sajátosságairól szóló kormányrendelet.

Helyzetkép

A környezetvédelem új kihívásként merült fel, és vált a társadalmak széles tömegeit érintő kérdéssé az elmúlt évtizedekben. Megjelenésének időpontja s felvetődésének élessége azonban nagyon különböző, és jellemzően összefügg a környezetet súlyosan megterhelő fogyasztói társadalmi modell helyi kialakulásával.

Hazánkban, az 1840-ben megalakult, a TIT jogelődjének tekinthető Királyi Magyar Természettudományi Társulat természettudományokkal foglalkozó tagjai az elsők között hívták fel a figyelmet a hazai természeti értékek védelmére. A környezeti nevelés szempontjából az első jelentős kezdeményezések a Magyarországi Kárpát Egyesület tevékenységéhez fűződnek. Az első, kifejezetten a természetvédelmi nevelést szolgáló intézkedésük az volt, amikor 1906-ban a menedékházak falára tájékoztató táblákat helyeztek ki a környék növényeiről és felhívták a figyelmet ezek védelmére. Az 1930-as években Magyarországon a természeti értékek védelmére minden eddiginél szélesebb körű társadalmi megmozdulás bontakozott ki. Ebben a tevékenységben a természettudományos és turista egyesületek, a napilapok és a folyóiratok jártak az élen. Társadalmi nyomásra a Balaton környéke és a Badacsony-hegy védelme érdekében a Parlamentben interpelláció is elhangzott. 1949-ben jelenik meg Bulányi György karácsonyi elmélkedése, a „Régi Írás”, mint a Bokor katolikus bázisközösség „zöld filozófiájának” első dokumentuma. 1974-ben megalakul a Magyar Madártani Egyesület (MME), majd 1976-ban a Vásárhelyi István Természetvédő Kör. Ezek az egyesülések a természetvédelmi témájú kutatások mellett igen jelentős szerepet vállaltak a természetvédelmi nevelőmunkában. Táborokat szerveztek, iskolai foglalkozásokat vezettek, s az ország számos pontján elkezdték működésüket a „madarász sulik”. 1977 nyarán volt a Bokor bázisközösség első olyan tábora, amelyben egy teljes napot a természetvédelem aktuális kérdéseinek megvitatására szenteltek. Ebben az időszakban indulnak a MME Természetvédelmi és Ornitológiai Tábora (TOT), melyek már nemcsak egy szűkebb körnek szerveződnek, hanem egy szélesebb bázisra támaszkodva ismertetik meg a résztvevőket a hazai természet értékeivel, megóvásuk lehetőségeivel.

A nyolcvanas években kibontakozó és megerősödő zöld mozgalomnak több, legalább három gyökere van: az erőszakmentes-békemozgalmi, a közösségben más életmódot élni akaró és a természet-környezetvédelmi (György L. 1991). Döbbenetes módon fonódtak egybe a vallási-bázisközösségi-erkölcsi, közösségi célok a teremtés megóvásának akarásával. Sorra alakulnak meg azok az egyesületek, melyek célkitűzései között fontos szerepet kapott a környezeti nevelés is.

A miskolci Holocén (BAZ-megyei Természetvédelmi Egyesület) 1981-ben kezdte meg működését. A természetvédelmi kutatások mellett rekreációs táborokat szerveztek, ökológiai továbbképzéseket tartottak pedagógusoknak, szakköröket vezettek, s oktatási segédanyagokat jelentettek meg. Ebben az évben alakul újjá az Interuniversitas Tudományos Diákkör (ITDK) azzal a céllal, hogy kidolgozza a közösségi társadalmi kísérlet feltételrendszerét. Teaház programjaikon a környezetvédelemmel kapcsolatos aktuális kérdéseket vitatják meg. Nyári egyetemeken a hallgatók aktív természetvédelmi munkát végeznek, s kezdeményezik az ökoházak és az ökofalvak mozgalommá válását.

Az ELTE Természetvédelmi Klubja 1983-ban kezdte meg tevékenységét. Eredményes küzdelmet folytattak a Szársomlyó-hegy megmentése érdekében, s a Szigetköz természeti állapotának megőrzéséért is tevékenykedtek. A gondozásukban kiadott és terjesztett „Természetvédelem” c. folyóiratuk és a „Gaia Sajtószemle” nagyban hozzájárult a hiteles környezetvédelmi információk terjesztéséhez és a környezeti nevelőmunka színvonalának emeléséhez.

1984-ben indítja Vácott a természetvédelmi stúdiót, a süni táborokat és a Süni újságot az egyébként 1978 óta létező Göncöl. A Budapesti Műszaki Egyetem Vegyészmérnöki Karának hallgatói 1985-ben alakítják meg zöld klubjukat (BME Zöld Kör). Tagjai részt vettek a levegőszennyezés elleni küzdelemben, a települési kommunális hulladékok elhelyezésének megoldásában. Jelentős szerepet vállaltak a különösen nagy környezeti kockázattal járó beruházások elleni küzdelemben (pl. déli autópálya, vízlépcsők). Ebben az évben alakul meg a Kaán Károly Ökoclub a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen. Szerkesztésükben az egyetem lapjának több természetvédelemmel foglalkozó különszáma jelenik meg, s természetvédelmi nyári táborokat is szerveznek kisdíjak számára.

Az 1987-ben alapított győri székhelyű Reflex Környezetvédő Egyesület tevékenysége főleg a légszennyezés, a közlekedés, a kommunális hulladék és az ifjúsági környezeti nevelés témaköreire koncentrálódik. Főleg pedagógusok és tanárjelöltek alapították meg 1987 őszén, Szegeden a Kiss Ferenc Csongrád megyei Természetvédelmi Egyesületet (CSEMETE), mely a környezeti nevelés segítése érdekében erdei iskolákat, pedagógus továbbképzéseket, előadássorozatot, kiállításokat szervez és oktatási segédanyagokat jelentet meg.

A Biokultúra Egyesületet 1988-ban biotermesztők, környezetkímélők és egészségvédők hozták létre. A környezetbarát gazdálkodással kapcsolatos tájékoztató, szaktanácsadó tevékenységük, valamint oktatási fórumaik és mintagazdaságaik nagyban segítik a környezeti nevelőmunkát. Az állatvédelem elősegítése a célja a Fauna Egyesületnek (1989), melynek tagjai számos óvodai és iskolai állatbarát nevelési programot dolgoztak ki és indítottak el. A Zöld Szív Ifjúsági Természetvédő Mozgalom 1989-ben alakult meg Pomázon, s azóta jelentős hálózatot épített ki. Legfontosabb feladata a gyermekek környezeti nevelése, szemléletformálása. Az 1990-ben Miskolcon alapított Zöld Akció Egyesület feladatának tekinti a fenntartható fejlődés regionális szintű elősegítését, az ökológiai szemlélet, a rendszerszemlélet elterjesztését, valamint a környezeti nevelést és oktatást. Itt a történeti felsorolást lezárjuk, hiszen nagyon sok szervezetet kellene még megemlíteni.

A környezettel való harmonikus együttélésre nevelést, jellegéből adódóan, természetesen minden egyesület más-más aspektusból valósítja meg. Van olyan szervezet, mely külön pedagógiai, erdei iskolai vagy ifjúsági szakosztályt működtet. Mások egy-egy témakör területén fejtenek ki intenzív munkát (állatvédelem, közlekedés, kerékpározás, életmód, hulladék, fogyasztói szokások stb.)

A környezeti nevelés hatékonyságát jelentősen növelik azok a kiadványok, melyeket a hazai társadalmi szervezetek jelentetnek meg. A nyolcvanas években az ITDK-Levél, a Természetvédelem, a Soproni Egyetem Természetvédelmi különszámai voltak a legjelentősebbek. A kilencvenes években a mozgalom által kiadott sajtótermékek száma jelentősen növekedett. A környezeti nevelést is szolgáló országos folyóirataink az Élet és Tudomány, Természet Világa, Természetbúvár valamint a Süni, a Természet majd a Vadon gondozását, a Lélegzet, a Fauna Híradó, a Kék Bolygó, a Madártávlat, a Biokultúra, a Természetgyógyászat, az Öko, az Ökotáj, a Cédrus, a Kukabúvár, a 3. Part, stb. kiadását és jelentős részüknek a terjesztését is a nem kormányzati szervezetek végzik. Több szervezet belső terjesztésű, a környezeti neveléssel is, foglalkozó információs periodikákat is megjelentet (pl. Zöld Szívküldi, Hálózat – a Környezeti Nevelési Hálózat Hírlevele, Zöldlevél – MTVSZ, KÖRLÁNC Hírmondó, Madarász Suli Faliújság – MME, Kör és Módszerkosár – MKNE, Sүvöltő – Emisszió). Ezek a lapok szinte kivétel nélkül anyagi nehézségekkel küszködnek, a 19 éves múltra visszatekintő Lélegzet folyóirat utolsó száma 2008-ban jelent meg. A környezeti nevelés hatékonyságának, szakmai színvonalának növelése elengedhetetlen, s erre a társadalmi igény is egyre nagyobb. A kilencvenes években elkezdődött az a folyamat, melynek eredményeképpen több olyan országos egyesület és alapítvány (pl. Természetes Életmód Alapítvány) is létrejött, melyeknek céljai között az első és a legfontosabb helyen a környezeti nevelőmunka segítése szerepel.

A CSEMETE, az Erdei Iskola Egyesület, a KOKOSZ, a Környezet és Természetvédő Tanárok Egyesülete, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, a KÖRLÁNC Egyesület és még néhány nagyobb szervezet tagjai főleg olyan pedagógusok illetve oktatási intézmények, melyek munkájukhoz szeretnék egyre több információt, szakmai és módszertani segítséget kapni és adni. Öröndetes, hogy ezek az egyesületek a közös cél érdekében, ha csak esetlegesen is, de eredményesen tudnak együttműködni. Azok a jelentős számban megjelent könyvek, munkafüzetek, hírlevelek, melyeket az ilyen közösségek adnak ki mindenképpen hiánypótlóak és nélkülözhetetlenek.

A hazai egyesületek környezetvédelmi klubok, szakkörök, akciók, vetélkedők, természetvédelmi táborok, szakmai konferenciák, kiállítások szervezésével is jelentősen segítik a környezeti nevelést. A környezetvédő mozgalom szervezetei által működtetett Környezetvédelmi Tanácsadó Irodák (KÖT) hálózatként tevékenykedve környezeti nevelési könyvtárakkal is rendelkeznek, aktivistái előadásokat, foglalkozásokat szerveznek és vezetnek iskolák számára. Tagjaik olyan szövetséggént működő országos szakmai szervezetek is, mint a Hulladék Munkaszövetség vagy a Levegő munkacsoport, hangsúlyosabbá tették tevékenységükben a környezeti nevelési szempontokat. Ma (2009-ben) már 16 minősített tagszervezettel és két partnerszervezettel működtet országos hálózatot, éves szinten több, mint 14.000 lakossági ügyel foglalkozik és több, mint 200 ezer emberhez jutnak el közvetlenül információi. A HUMUSZ, főleg az oktatási intézményekre támaszkodva, 2001-ben indította el a Tájébezészet c. projektjét, melynek keretében a diákok széles körét mozgósítják környezetük esztétikusabbá tételére. Hasonló jellegű tevékenység a CSEMETE Természetvédelmi Őrjárat programja, vagy az MME madárbarát kert programja, melybe iskolák, óvodák, de börtönök is csatlakozhattak.. Hazánkban is egyre nagyobb teret nyer a fenntarthatóság pedagógiája, s ez a környezeti nevelésnél szélesebb lehetőségeket biztosít a demokrácia és a nevelés helyi önállóságát erősítő tendenciájával. Lehetőséget teremt arra, hogy a környezeti nevelésben szerepet vállaló társadalmi szervezetek köre jelentősen bővüljön.

Napjainkban elmondható, hogy a kormányzati szervek és a civil szervezetek elképzelései, törekvései jelentősen közeledtek egymáshoz. Így például az erdei iskolák a közoktatás egész hálózatára kiterjednek.. Ebben a munkában jelentős szerep hárul a civil szervezetekre. Az erdei iskola, mint projekt kiváló lehetőséget biztosít a tradicionális iskolától eltérő tevékenység szervezésére és olyan megoldások alkalmazására, melyek feloldják az iskola tantárgyrendszerét úgy, hogy a megismerési folyamatot az élet természetes integráltságára építik fel. Több egyesület rendelkezik olyan bázishelyekkel, ingatlanokkal, melyek alkalmasak arra, hogy a Nat és a kerettantervek által is biztosított lehetőségeket kihasználva erdei iskolákat szervezzen. Sok helyen az infrastrukturális háttér megteremtése után teljes, szakmailag is magas színvonalú terepi környezeti nevelési, erdei iskolai projektprogramokat is kidolgoztak (pl. MME – Dombóvár-Tüske, Tamási-Pacsmag, Sumony, Pángea – Pénzesgyőr; Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért – Gömörszölös; CSEMETE Egyesület – Bugac, Kömpöc stb.), tanösvényeket működtetnek (pl. Göncöl. CSEMETE)

Mint látható, a civil szerveződések – melyek között az elmúlt 5 évben öröndetesesen sok új is megjelent – szerepe a környezeti nevelésben az utóbbi időszakban egyre szélesedik, és sokszínűbbé válik. Ugyanakkor még mindig több területen van szükség munkájuk, működésük javítására, hatékonyságuk és eredményességük növelésére.

Az Európai Unió csatlakozás hozzájárult a pozitív környezeti szemlélet elterjedéséhez. A környezeti nevelésben egyre nagyobb teret kapnak a komplexitás igényével fellépő programok, képzési formák. Ez szükségessé teszi a környezeti nevelési, képzési központok létrehozását, a környezeti oktatás regionális műhelyeinek megszervezését, a környezeti nevelésben résztvevő oktatók képzése és továbbképzése érdekében. Ezen a

területen tapasztalhatunk előrelépést, de a módszerek még nem egységesek, a képzés szakmai színvonala eltérő a gyakorlati tudás megszerzésére pedig szinte kizárólag a tevékenység közben van lehetőség. Az oktatás színvonalának emelésében jelentős módszertani tapasztalatokkal és korszerű szemlélettel rendelkező civil szervezetek is szerepet kell kapjanak, természetesen a környezeti nevelést oktató akkreditált felsőfokú képzési intézményekkel karöltve és összhangban.

Javaslatok

1. 2003, majd az EU csatlakozás óta jelentősen bővült azon felsőoktatási intézmények száma, ahol környezetvédelmi ismeretek oktatása folyik. A felkészült tanárok és civil szervezetek segítségével ezen ismeretek az óvodákba és általános iskolákba is eljutnak. A szemléltetőeszközök, a „külsős” programlehetőségek szűk száma és a pénzügyi válság (oktatás finanszírozási nehézségek) azonban akadályozza, hogy az oktatásban azonos minőségű információkhoz juthassanak az egyes korcsoportok. Mindez a civil szervezetek részvétele és aktív szerepvállalása nélkül elképzelhetetlen. A környezeti neveléssel kapcsolatos feladatok elvégzésére csak a szakmai és szervezeti szempontból jól felkészült szervezetek lehetnek képesek. Ennek megteremtéséhez a „képzők képzése” program keretében olyan akkreditált információ átadásra lenne szükség, mely a területen működő civil szakmai szervezetek együttműködésében valósul meg. Ehhez forrásokat kell biztosítani.
2. Az utóbbi években nem csak a nagyobb szervezetek számítógépes infrastruktúrája fejlődött XXI. Századi szintre, de ma már szinte minden szerveződés rendelkezik a minimális számítástechnikai háttérrel és szélessávú Internet kapcsolattal. Az információkhoz való hozzájutás gyorsasága jelentősen javult. A szervezetek nagyobb része önálló honlappal is rendelkezik. A közösségi portálok, a skype, a gmail és egyéb google szolgáltatások, a youtube, az idealist.org, a facebook, a peticio.com, és a twitter.com forradalmasították az online kommunikációt, melyet mind több civil szervezet használ a mindennapokban is. Ezen a területen ugrásszerű fejlődés és változás várható a következő 5 évben. Fel kell készülni arra, hogy a környezeti nevelési tevékenység során – ahogyan az oktatásban is – mind nagyobb szerepet kell szánni az online módszereknek.
3. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a tananyag feldolgozása az általános iskolákban feszített tempót kíván, s kevés idő jut a gyakorlásra. Az eredményes környezeti nevelés hatékonysága jelentősen fokozható, ha az elméleti foglalkozások mellett nagyobb teret biztosítunk a gyakorlati tevékenységeknek. Ez a hagyományos órakeretek között csak korlátozottan valósítható meg. Az iskolán kívüli képzési módszerek, alkalmazásával érhető csak el a tanórákon kapott információk hosszú távú megőrződése, ezért elsőrendű támogatandó cél a jövőben, hogy az elméleti oktatást minél több és színvonalas „terepi” képzés egészítse ki. Ennek sikeres megvalósításához nélkülözhetetlen a felkészült civil szervezetek bevonása. E módszerekkel nagyban növelhető a tanulók problémaérzékenysége, s egyúttal a motiváció is fokozható.
4. Az erdei iskolák és természetvédelmi táborok szervezése során szerencsés lenne tereptanulmányi központi rendszert működtetni, tevékenységüket a centralizáció kizárása mellett koordinálni. Egyúttal kívánatos lenne az ezekre a helyekre vonatkozó programkínálatok számbavétele és a helyi vonatkozású segédanyagok, munkafüzetek kidolgozásának további ösztönzése – a környezeti neveléssel foglalkozó egyesületek szakmai koordinálásával.
5. A civil szervezetek tulajdonában lévő, a környezeti nevelési célkitűzéseket szolgáló ingatlanok piaci alapokon történő működtetésének kihasználatlanságáért sokszor csak a

stratégiai tervezés hiányát és a pénzügyi tervezésben való képzetlenséget mondhatjuk felelősnek. Az új környezeti nevelési bázishelyek létrehozásához, ill. a létesítmények fenntartásához ma már nem kizárólag az állami finanszírozás növelése az elsődleges cél, hanem a működtetéshez szükséges tudás megszerzése. A finanszírozási nehézségeket kamatmentes kölcsönökkel, egy esetleges Civil Bank létrehozásával, illetve a pályázati rendszerek korrupciós elemeinek leépítésével felszabadult forrásokból lehetne üzemeltetni. Nem szabad elfelejteni, hogy ezek a szervezetek kiemelt állami feladatokat látnak el, ezért indokolt, hogy a pályázati rendszert minden ilyen pályázó számára jelentősen egyszerűsítsük. Jó példa erre az NCA 2003 –2009 között végzett egyszerűsítési és elektronizálási folyamata. Az EU források hazai felhasználása során is többször érezhető, hogy a Magyar Közreműködő Szerv az EU-s előírásoknál lényegesen szigorúbb feltételeket támaszt a pályázó felé, és a szakmai képességek leértékelődnek az egyéb adminisztrációs előírásokkal szemben..

6. A környezeti neveléssel foglalkozó civil szervezetek (alapítványok, esetleg vállalkozások) számának örvendetes bővülése óhatatlanul felveti a szakmai és szemléleti hiányosságok sokasodását is. Ezért ki kell dolgozni egy olyan, más országokban már bevált átvilágítási rendszert, mely garanciákat ad a folyamatos magas színvonalú tevékenységre. Azoknak a civil szervezetek, amelyek ennek a „minőségbiztosításának” megfeleltek, biztosítani kell a folyamatos munkájukhoz szükséges anyagi támogatást. A komoly és sokoldalú pedagógiai munka nem lehet esetleges és kiszolgáltatott a különböző politikai kurzusoknak. Kiváló példát mutat a KÖT irodák hálózatának akkreditálási rendszere, de jó példákat már más szervezetek is fel tudnak mutatni. A jövőben elérendő cél lenne, hogy átfogó, a szektor sokszínűségét is figyelembe vevő minőségbiztosítási rendszert dolgozzanak ki mégpedig a területtel foglalkozó civilszervezetek által koordinált társadalmi egyeztetési folyamat után.
7. A környezeti nevelés szolgálatában álló hagyományos és elektronikus lapok, folyóiratok még mindig mindennapos anyagi problémákkal küszködnek. Finanszírozásuk elősegítése érdekében az illetékes minisztériumoknak és alapoknak (KvVM, OM, NKA, NCA) kell a megnyugtató megoldást megtalálniuk egy egyenlő feltételeket biztosító átlátható rendszeren keresztül. Ugyanakkor a civil szervezeteknek is törekedniük kell arra, hogy a támogatások alacsonyabb színvonala mellett is kiadható termékeket állítsanak elő.
8. A környezeti neveléssel összefüggő, azt szabályozó vagy kereteit meghatározó jogszabályokkal kapcsolatban (környezetvédelmi, természetvédelmi, vadászati, halászati, géntechnológiai, állatvédelmi, önkormányzati, közoktatási, hulladékgazdálkodási törvény, Nemzeti Környezetvédelmi Program, Nemzeti Környezetegészségügyi Akcióprogram, Nemzeti Biodiverzitás Stratégia, Nemzeti Éghajlatvédelmi Stratégia, Nemzeti Fenntarthatósági Stratégia, stb.) szükséges egy az azt felhasználó civil szervezetek számára készített tájékoztató elektronikus kiadvány elkészítése.
9. A társadalmi szervezetek egyre bővülő nemzetközi kapcsolatrendszere szerencsésen segítheti elő a környezeti nevelés elméleti és módszertani tapasztalatainak kicserélését, a bevált és hazánkban is alkalmazható tevékenységi formák elterjesztését. A nemzetközi tapasztalatszerzésnek 2004 előtt legnagyobb problémája a pénzhiány volt. Ezen sokat segített az NCA nemzetközi kollégiumának megalakítása, mely fennállása óta több, mint 1,5 milliárd Forintot osztott szét ezen cél támogatására. A meglévő kapcsolatrendszerek kihasználásával és bővítésével elő kell segíteni, hogy a határainkon túl élő magyar pedagógusok és civil szervezetek is megismerkedhessenek a hazai környezeti nevelési eredményekkel és tapasztalatokkal.

A felsőoktatásban tanulók olyan mobilizálható réteg, amelynek szemlélete még formálható. Megnyerésük a környezeti nevelés területén dolgozó civil szervezetek számára rendkívül fontos. Számos esetben a meglévő lelkesedés, ill. a helyi

kezdeményezések külső támogatás hiányában elsorvadnak. A civil szervezeteknek intenzívebben meg kellene jelenniük a felsőoktatásban, előadások, közös programok, különböző együttműködési formák keretében. Ezzel párhuzamosan az egyetemeken és a főiskolákon oktatók megnyerésével el kellene érni, hogy a hallgatók tanuljanak civil technikákat, csoportépítést, részvételre képzést, s így könnyebben megtalálják a lehetőséget a civil mozgalomba való bekapcsolódásra. Az utóbbi években ezen a területen is jelentős előrelépés figyelhető meg, de elégedettek nem lehetünk! Fontos, hogy nem csupán a természettudományos, de a műszaki és bölcsész főiskolákon, egyetemeken is bővíteni kell a civilek bevonásával megismerhető tudásanyagok számát.

Irodalom:

- A holland környezetvédelmi szervezetek a joghoz fordulnak. Egy lehetséges példa a közép- és kelet-európai NGO-k számára. Amsterdam, Milieukontakt Oost-Europa, 1994. 64 o.
- Benedek G. Scsurszki T. (2008) A civil szervezetek és az Állam kapcsolata Magyarországon The sasakawa peace foundation 24 o.
- Bíró Endre: (2005) A KCR dimenzió A közfeladat ellátásban való civil részvétel jogi akadályai EMLA Egyesület 116 o.
- Byaritz S. Laura OP. Fülöp D. (2008) Tanulmány gyűjtemény a környezettudatos gondolkodáshoz. Szent István Társulat
- Borsos B. (1992): A környezetvédelem koncepcionális kérdéseiről - ÖKO 3-4 p. 2-7.
- Bulla Miklós és Tamás Pál (2003) Magyarország környezeti jövőképe, OKT – MTA Szociológiai Kutatóintézet
- Bullain N. (2004) Civil jövőkép (Átfogó civil jogi reform koncepció) Ökotárs Alapítvány 64 o.
- Gulyás Pálné (szerk. 1992): Környezeti Nevelés Követelményrendszere (Javaslat) - A Környezet és Természetvédő Tanárok Egyesülete és a KTM közös kiadványa
- György L. (1993): Környezetvédelmi mozgalmi időrend - In.: Környezetvédelmi Lexikon,
- György L. (2005) Fölforgató konzervitizmus – ökológiai alapelvek – Zöld Érdek Alapítvány
- Fazekas K. Köllő J. Varga J. (2008) Zöld könyv a Magyar közoktatás megújításáért
- Havas P. (1992): Személyiség - környezeti attitűdök - környezeti nevelés - A Környezeti nevelés - ökológiai kultúránk c. konferencián elhangzott előadás anyaga, Bp.
- Hrabovszky Melinda – Lencső Rita – Máthé Orsolya: Kézikönyv az önkéntességről. Bp. Ökotárs, 1999. 58 o.
- Ilosvay Gy.(1993): Intézkedési terv a környezeti nevelés hatékonyságának növeléséhez a közoktatásban - PHARE 151 kutatási projekt, (kézirat)
- Ilosvay Gy.(1997): Környezet és egészség - In.: Benkő Zs.: „Mert életem millió gyökerű” -Egészségfejlesztés-Mentálhigiéne, JGyTF Kiadó p. 75-89.
- Kalas György: A mozgalmár bekever. Munkafüzet a környezetvédő társadalmi szervezetek részére. Győr, Reflex, 1997. 27 o. (Jogra át!)
- Kalas György: Ökohepaj kiskaté. Környezetkímélő javallatok környezetbarát szervezetek környezetbarát rendezvényeihez. Győr, Ökológiai Stúdió Alapítvány, 1994. 21 o.
- Markowitz, Paul: Közösségi környezetvédelmi akcióterv. Kézikönyv. Bp. Környezettudományi Központ, 1997. 92 o.
- Móra Veronika (szerk.): Zöld szervezetek és környezeti információk. Kalauz civileknek. Bp. Ökotárs Alapítvány, 1998. 60 o.
- OECD (2008) Környezetpolitikai teljesítményértékelések Magyarország 254 o.
- Orbán Zoltán (2006) Közoktatást segítő intézmények a fenntarthatóság-pedagógiában – Magyar Állatkertek Szövetsége 184 o.
- Persányi M. (1987): Környezetvédelem társadalmi támogatással (kézirat)

- Priksz Gábor (szerk.): Zöld járőrszolgálat környezetünk védelméért. Útmutató a járőrözéshez. Nyíregyháza, E-misszió, 1998. 35 o.
- Szalóki Gy. (2008) Fenntartható fejlődés a XXI. Század globális kihívása – Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága 372 o.
- Szirmai Viktória: A környezeti érdekek Magyarországon. "Fontosabb, hogy megéljük (?)". Bp. Pallas Stúdió, 1999. 191 o.
- TKTE munkaközössége (1992): A környezetvédelemnek, mint önálló műveltségi területnek a létjogosultsága
- Toldy-Schedel Emil – Czippán Katalin – Rahman Dóra, A.– Hearty, Danny (szerk.): Hogyan készül a vakond nadrágja, avagy a partnerség praktikái. Vác, Göncöl Alapítvány, 1997. 180 o.
- Vajdovichné Visy E. (1992): Gondolatok a környezeti képzés koncepciójáról és stratégiájáról
- Varga É. (2008)The State of the World A világ helyzete – fenntartható gazdaság Föld napja alapítvány 316 o.